

350 JAAR SLAG BIJ KIJKDUIN Hoe het lot van Nederland werd beslecht

'Een woud van masten, boven een bloedrode zee'

Op 21 augustus is het precies 350 jaar geleden dat voor de kust van Den Helder een van de meest beslissende slagen uit de Nederlandse historie werd uitgevochten. In een zee van bloed, onder het oog van honderden uit Den Helder en Huisduinen. Terug naar 1673, toen de Republiek in het rampjaar langs de rand van de afgrond voer.

„Soms is dat beter dan een centraal aangestuurd leger, iets wat je nu ook ziet in Oekraïne

Lars van der Bel
l.van.der.bel@medihuis.nl

Huisduinen ■ Spectaculair, dat moet het zijn geweest, legt Matthieu Borsboom uit, terwijl hij in de verte naar het water vlak naast de Razende Bol wijst. „86 Koningschepen van de Britten en de Fransen met 28 branders. Tegenover 75 schepen van de Nederlander met 22 branders. Dik tweehonderd schepen dus, een woud van masten, waartussen het soms zwart zag van de kruiddampen, boven een bloedrode zee.”

Alsof hij er zelf bij was, zo duidt de viceadmiraal buiten dienst en medeauteur van 'De Canon van de Koninklijke Marine' vanmiddag de slag bij Kijkduin. Het is 350 jaar geleden dat deze werd uitgevochten in het zicht van de kustbewoners, op een paar mijlen van het strand. Voor Nederland, toen nog De Republiek, werd het een slag waarbij het vege lijf werd gered van een naderende ondergang. Voor de Britten, de Fransen en de bisdommen Münster en Keulen was het de bevestiging dat de Republiek nooit meer helemaal verslagen zou worden.

Terug naar 21 augustus 1673. Het water staat abnormaal laag, het regent en met een aflandige maar met regelmaat draaiende wind ligt de vloot van De Republiek vlak voor de kust van Noord-Holland. Er is de afgelopen vijftien maanden onder leiding van Michiel de Ruyter drie keer slag geleverd op de Noordzee. Hoewel vrij succesvol heeft een drietal strategische overwinningen voorsnog niet gebracht waar zo op gehoopt wordt: een aftocht van de Engelsen en Fransen. Sterker nog: het gevaar is alleen maar dichterbij gekomen. Nog altijd moeten de Hollanders het onderspit delven als het op het aantal schepen aankomt en daarbij is het strijdtonel noordwaarts verplaatst; weg van de zandbanken voor de kust van Zeeland waar ze zo vertrouwd mee zijn, juist dichtbij de aanvoertroute naar Amsterdam. Een allesbeslissende slag lijkt in de maak.

Voor de Engelsen en Fransen moet dit het sluitstuk worden van een in het geheim opgezette aanval waar drie jaar geleden de handen over zijn geschud. Het principe van het complot is simpel: die vermaledijde Hollanders een kopje kleiner maken. Te lang heeft het kleine staatje het hoogste woord gevoerd.

Zeker, er zijn eerder pogingen gedaan door zowel de Engelsen als de Fransen om daar iets aan te doen. Maar hadden hun legers het niet te druk met binnenlandse twisten of met elkaar, dan was het wel het felle verzet van De Republiek wat hun terug deed deinzien.

Maar dat is verleden tijd. Want sinds de artsrivalen elkaar gevonden hebben in een tactiek waarbij de Engelsen voornamelijk de aanval via zee voor hun rekening nemen en de Fransen via land, is er weinig over van de Hollandse grootspraak. Strekte de landsgrenzen van De Republiek zich eerst tot diep in Limburg, inmiddels is Maastricht gepasseerd en Utrecht onder de voet gelopen. Onderwaterzetting van land is het enige dat legers van de Franse koning Lodewijk XIV en de bisdommen Münster en Keulen buiten de boezem van het gewest Holland weet te houden. Op zee is het een tactiek van *hit and run* waarmee De Ruyter de vijandige vloot op afstand houdt. Al moet ook gezegd worden dat 'op afstand houden' een relatief begrip is geworden in De Republiek: op het Binnenhof is geregeld het gebulder van de kanons hoorbaar als op zee wordt gevochten.

De regering is radeloos, het volk redeloos, het land lijkt reddeloos.

Wonder

In Den Haag en daarbuiten wordt er voor een wonder gebeden en, niet voor het eerst, denkt men daarbij aan De Ruyter. De Zeeuw heeft met hangen en wurgen weten te voorkomen dat er vanuit zee aangeland kan worden maar het geluk houdt een keer op, denken de Fransen, Britten en Duitsers. Daar bestaat inmiddels goede hoop dat de macht van de Nederlandse vloot op niet al te lange termijn definitief gebroken zal worden en gekozen wordt om hen te verleiden voor een slag bij Texel. Dicht bij de aanvoertroute naar Amsterdam, weg van de ondiepten, terwijl in de Engelse haven Yarmouth een invasiemacht het signaal afwacht om de Republiek vanaf zee te betreden.

Als de schepen op de ziste van augustus om acht uur in de ochtend in de aanval gaan, luiden de kerkklokken en verzamelen kustbewoners zich op het strand. Wat zij op nog geen vijf kilometer van hen vandaan zien is op het eerste gezicht een chaos: tuigage, masten en matrozen worden aan flinters geschoten en kleuren de wateren bruin en donkerrood terwijl kruit-

Viceadmiraal Borsboom: „Wat vaststaat is dat het door zowel Britten als Hollandse matrozen is omschreven als de meest verbeterde gevechten die ze ooit hadden meegemaakt.”

FOTO REDMOUSE

„Kanonskogels scheren over en door het schip, splinters vliegen in het rond. Het schip van admiraal Spragge wordt in allerijl verlaten. Hij verdrinkt tussen het strijdgewoel dat op dat moment nog enkele uren zal duren

dampen de lucht verduisteren. Gebulder van de kanons rolt over hun heen. Ook voor De Ruyter is het een chaos, maar wel een chaos waarop hij en zijn manschappen zijn voorbereid.

Keer op keer hebben zijn matrozen met de kanons moeten oefenen, net zo lang tot ze blind en binnen een minuut het geschut konden herladen. Net zo vaak hebben de stuurliu hun fregatten in eskaders moeten manoeuvreren terwijl De Ruyter en zijn commandanten gretig studie hebben gedaan naar geulen, zandbanken en zeegaten voor de Nederlandse kust.

Onoverwinnelijk

Het blijkt niet voor het eerst een combinatie waar de Britse en deels Franse vloot ondanks een overtal geen raad mee weet. Als het Franse eskader bij de eerste gevechten in de verdediging wordt gedwongen en schade oploopt, wordt daar al snel de aftocht geblazen waarna de middengroep van de Britten tegenover een overmacht aan Hollandse schepen komt te staan. In de tussentijd weet De Ruyter zijn vloot kort op de kust te houden, terwijl de onbekende vaarwateren, draaiende winden en het lage water het voor de Britten onmogelijk het initiatief over te nemen. In een uiterste poging het zware geschut het pleit te doen slechten in het

nadeel van de door de Britten zo gehate admiraal Tromp, komt het derde eskader met het vlaggenschip van de Britten binnen het schotveld van de Hollanders. Een bombardement volgt. Kanonskogels scheren over en door het schip, splinters vliegen in het rond. Het schip van de Engelse admiraal Edward Spragge raakt stuurloos en wordt in allerijl verlaten. Nog voor de admiraal erin slaagt met een tweede schip het offensief voort te zetten, wordt ook dat door een reeks kanonschoten het varen onmogelijk gemaakt. En nog voor hij het derde schip kan bereiken wordt de sloep van admiraal Spragge geraakt en tot zinken gebracht. Spragge verdrinkt tussen het strijdgewoel dat op dat moment nog enkele uren zal duren.

Verlaten

Moegestreden en bij het vallen van de avond staken de schepen de gevechtshandelingen. En bij het kriecken van de volgende dag is op wat verlaten schepen na weinig meer te merken van de slag bij Kijkduin. De Britten hebben net als de Fransen de aftocht geblazen, de Hollanders likken hun wonden.

Borsboom: „Opzienbarend is dat er geen enkel schip tot zinken is gebracht. Wel vond 3000 man de dood hier bij Kijkduin, 2000 van de Fransen en Britten en ongeveer

duizend aan de zijde van de Republiek. Na de slag kon koning Karel II van Engeland bijna niet anders dan de vrede ondertekenen. Hij kreeg van het Parlement geen geld meer om zijn vloot uit te breiden. Ook de Fransen moesten de gevechten staken, zij trokken zich in november terug uit de Lage Landen.”

De Republiek werd gered, al was het over met de suprematie die de Hollanders daarvoor kende. Op zee zouden de Britten vanaf nu steeds meer de dienst gaan uitmaken, op het land was het woord aan de Fransen. Een Gouden Eeuw was ten einde gekomen.

Voor Den Helder en omstreken was het een bevestiging van de strategische ligging binnen het Hollandse verzet. „De Franse koning Lodewijk XIV en daarna ook Napoleon zochten naar natuurlijke barrières van hun rijken, hun Frankrijk. Volgens hen was dat niet de Maas of de Rijn, maar De Noordzee. Dat was hier, bij Den Helder, ook wel 'het Gibraltar van het Noorden' genoemd. En daarom kwam Napoleon hiernaartoe en waren het zijn plannen om Fort Kijkduin en ook Willemsoord te laten bouwen.”

Bloedbad

„Zo ging het dus ongeveer”, beziet Borsboom als zijn college van een

uur op een eind loopt. „Wat vaststaat is dat het door zowel Britten als Hollandse matrozen is omschreven als de meest verbeterde gevechten die ze ooit hadden meegemaakt. 'Een zee van bloed' is er geschreven over het water waarin admiraal Spragge uiteindelijk verdrinkt. Binnen dat verbeterde gevecht is het denk ik wel de tactiek en strategie geweest die heeft gezegevierd. Alle competenties kwamen hier samen van De Ruyter en zijn ondercommandanten. Ze hadden kennis van de complexe wateren, inzicht in hoe je het best met vlootverbanden kon manoeuvreren en bovenal: getrainde bemanningen. Daarmee waren ze in staat een opponent met meer schepen, meer mensen en meer kanons toch nog te evenaren als het op gevechtskracht aankwam. En daarbij genoten ondercommandanten de vrijheid om zelf beslissingen te nemen binnen een gedeelde overkoepelende missie en visie. Vaak is dat beter dan een centraal aangestuurd krijgsmacht. Iets wat je nu ook ziet in de oorlog in Oekraïne: de centraal gestuurde Russische krijgsmacht reageert traag terwijl Oekraïense troepen binnen een bredere context weten wat ze moeten doen en naar eigen inzichten en kennis mogen opereren. Zo zie je maar weer hoe leerzaam geschiedenis kan zijn.”

Lezing

Benieuwd naar de geheime opdracht van Lodewijk XIV om de Franse vloot voortijdig terug te trekken, of een van die andere wetenswaardigheden die onbesproken zijn gebleven? Op 21 augustus komt Graddy Boven, conservator van het Marinemuseum, een lezing geven in fort Kijkduin die gratis te volgen is. Wel dienen geïnteresseerden zich aan te melden. Dat kan via info@fortkijkduin.nl of door te bellen met: 0223 61 23 66.

Wilt u er meer over lezen, net als over andere zeeslagen? Bestel dan het boek 'De Canon van de Koninklijke Marine. Geschiedenis van de zeemacht' van Matthieu Borsboom en Anne Doedens.

Slag bij Kijkduin.

SCHILDERIJ JAN DE QUELERY - COLLECTIE MARINEMUSEUM